

tárgyilagos végrehajtását, amelyet a régi függetlenségi pártnak olyan előkelősége is hirdetett, mint Mocsáry Lajos. A magyar politikai társadalom azonban egyetemes ellenállást tanúsított a nemzetiségi törvény végrehajtásának kísérlete ellen, mert a kezdő lépést látta benne arra az útra, amely a föderalizáció felé vezet. Minél hevesebbé és általánosabbá vált a magyar közvélemény ellenszegülése az Eötvös- és Deák-féle tradíciókhoz való visszatéréssel szemben, annál inkább növekedett a nemzetiségi izgatások feszítő ereje, felelőtlensége, irredenta-jellege.

SZALAY SÁNDOR

Városi cselédkérdés

Budapest, 1909, May János. 9–17.

Szalay Sándor (Nagybárát, 1868. október 1. – Budapest, 1939. június 28.) jogász, közigazgatási tisztviselő. Jogi doktorátust szerzett a budapesti egyetemen. 1889-től dolgozott a főváros apparátusában, 1895-től fogalmazóként, 1909-től II. kerületi elöljáróként. 1923-ban kormányfőtanácsosi címet kapott. Ő dolgozta ki a munkanélküliség esetére szóló biztosítás tervezetét (1907), illetve a budapesti cselédbiztosító szervezésére vonatkozó javaslatot (1919). Egyéb munkáiban Budapest lakáspolitikai problémáival, az albérletek szabályozásával, a legkisebb munkabérek bevezetésének kérdésével foglalkozott.

A Városi cselédkérdés című írásában a polgárosodó magyar városi társadalom egyik sajátos problémájával foglalkozik. A cselédtartást sajátos modernizációs kísérőjelenségnek tartja, ami mentesíti a magasabb társadalmi osztályokat a háztartás gondjaitól, hogy egyéb gazdasági, társadalmi teendőikre koncentráljanak. Fontosnak tartotta, hogy ez a terület állami beavatkozással kellően szabályozott legyen, oldják meg a cselédek képzését, közvetítését, biztosítását.

A cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról alkotott 1876. évi XIII. t. c. szerint, „cseléd az, ki magát bizonyos háztartási vagy a gazdaság körüli személyes és folytonos szolgálatoknak, legalább egy havi időtartamon át bérért való teljesítésére kötelezi.”

A cseléd és a gazda közötti viszony ugyan szerződésen alapul, de a viszony nem pusztán munkabéri, mert a cseléd a gazda háznépének tagjává válik, a miből folyólag mindkettőre kölcsönös, az anyagiakon túl menő jogok és köteleességek származnak le. A gazda a cselédétől hűséget, erkölcsösséget, engedelmességet követelhet, a cseléd a gazda parancsait tisztelettel tartozik fogadni. Az a cseléd, ki gazdája ellen fellázad, annak ellenszegül, jogos parancsainak teljesítését megtagadja, pénzbüntetéssel sújtandó – az a cseléd pedig, ki társai hűtlenségét gazdájának fel nem jelenti, kártérítéssel tartozik. A helyüket kellő ok nélkül gyakran változtató cselédek, mint csavargók, eltoloncolandók,

stb. A cseled alárendeltségének megfelelőleg, különös erkölcsi és anyagi kötelességek hárulnak a gazdára. Így köteles gondoskodni, hogy a cseléd tankötelességének eleget tegyen, hogy időről-időre saját hitfelekezete isteni tiszteletén részt vehessen, hogy testi fejlődését és egészségét veszélyeztető munkára ne alkalmazzassék, hogy a cseléd józan, takarékos és erkölcsös életet folytasson, valamint az 1908. évi XXI. tc. szerint köteles a saját hibája nélkül megbetegült cseléd ápoltatásáról is gondoskodni.

A cseléd és a gazda most vázolt viszonyát fontos társadalmi érdekek indokolják. Épp ezért a történetileg reánk származott jogintézményeknek mind a két fél érdeke követelte szociális szellemtől áthatott továbbfejlesztésében látnók a cselédkérdés megoldásának legeredményesebb eszközét.

Ha a cselédkérdés legújabb tüneteinek okát keressük, azt kétségkívül a változott gazdasági viszonyokban s társadalmi felfogásban találjuk meg. A szabadság, az egyéni önállóságra való törekvés, amely a munkásokat a munkaadók elleni küzdelemre indította s a munka egyenjogúságának elismerésére vitt, nem marad hatás nélkül a cselédre szinte természetes, hogy a munkások kivívta eredménynek láttára, helyzetükkel elégedetlenkednek s a szolgálati viszony másféle szabályozására törekednek.

Mindenekelőtt szolgálati viszonyaiknak az egyéb munkaszerződésekkel való egybevetése ösztönzi a cselédeket arra, hogy a cselédviszonynak nagyobb szabadsággal járó átalakítására törekedjenek. Ennek a mozgalomnak erősítésére szolgál az a körülmény, hogy míg ezelőtt a keresőképes hajadonok túlnyomóan rá voltak utalva a cseléd szolgálatra, újabban nagyszámban az iparban találnak foglalkozást. Az ipari munkaviszonyt a törvényhozás mind szabadelvűbben szabályozza és, ami a fő, a bérek időnkint tetemesen emelkednek, s ez erősen csábító hatású. Végül az ipari munka mellett nagyobb a mozgási szabadság és a munkaidő tartama is jobban korlátozva van.

A kétféle munkaviszony egybehasonlításánál nagy súllyal bír az a körülmény is, hogy a cselédekre háramló különböző szolgálatok nem külön-külön díjazták, hanem bizonyos átalánybér fejében oly szolgálatokkal tartoznak, melyeknek tartama nincs előre pontosan meghatározva, hanem a véletlentől s a gazda vagy hozzátartozóinak kedvétől függ. [...]

Itt is előtérbe nyomul korunk társadalmi, gazdasági életének fokmérője: a bér kérdése. A havi vagy évi átalány bérösszegének nagyságára nézve természetesen kétség fenn nem foroghat; bár helyes eljárás volna a cselédnek az adandó alkalmakkor járó ajándékokra nézve is tiszta képet nyújtani. A cselédbérek a korábbiakhoz képest tetemesen emelkedtek ugyan, de mert az ellátás természetben történik, az ezt értékelni nem tudó egyének szemében még mindig mögötte maradnak azon összegeknek, melyeket az iparban alkalmazott munkásoknak fizetnek.

A legnagyobb nehézségeket a házicsselédbér normális kialakulása tekintetében az okozza, hogy itt nincs különbség tanulatlan vagy tanult egyén között. A képzés igazolása az alkalmaztatás feltételeinek megállapításánál csak alantas szerepet játszik, miután sem a törvényt sem a szokás a nagyobb képzettség formai vagy gyakorlati elismerésének helyes irányát eddig a cseléd szolgálati szerződés megkötésénél nem követte.

Az iparban magasabb munkabér és szabadság elleneikéül szolgálna a cselédek: a jobb ellátás és a családi közösségbe való felvétel. A cseléd elismerése legtöbb esetben nem is marad el, ahol a háziasszony vele szemben anyai gondoskodást gyakorol. Hiszen a szolgálatban lévő női cselédek nagy része, de azoknak szülői is, nemcsak kizárólag arra tekintenek, hogy mennyi bért kapnak, hanem már nemüknél fogva arra is, hogy a család védőszárnyai alá vonulhassanak, és annak előnyét élvezhessék.

A cselédszolgálat szerződési viszonyának legvitásabb pontja: a szabadidő kérdése. Mindenféle kellemetlenség és összeütközés elkerülése végett okvetlen szükséges volna, hogy a cselédnek járó szabad idő teljes nyíltsággal és szilárdsággal – lehetőleg törvényhozási úton – megállapíttassék. [...]

Általánosan ismert az a sok visszaélés, mely a hatósági cselédnyilvántartás és a cseléd könyvének a szolgálatba való be- és kilépésekor annyira kívánatos hatósági láttamozás kötelező voltának hiányában gyökerezik. Pedig ezen eljárás – mint a hogy az ipari munkásoknál az eredmény mutatja, fontos közbiztonsági érdekeket szolgál, a közérkölsiséget fenyegető facér cselédekkel szemben pedig – különösen is hatékonyabbá tenné a hatósági ellenőrzést és a cselédkönyvet igazolási okmányi jellegén kívül, a gazda és cseléd közti bizalmi, viszony formai alapjává is emelhetné. A fennálló törvény szerint a cselédkönyv rovataig fontos okokból, a cseléd hátrányára szolgálható tartalommal ki nem tölthetők, de a cseléd öntudatának emelése képesítésének és jó magaviseletének igazolása érdekében, szükséges volna a gazdákat arra kötelezni, hogy minden esetben a fennálló szerződési viszony megszüntéről és a cseléd magaviseletéről az igazságnak megfelelő külön bizonyítványt adjanak ki.

A cselédszerzés mai rendszere – a mint alább látni fogjuk, kétségkívül a legrosszabb, mert magát a közvetítő üzleti érdekét, éppen a mai cseléd viszony ok legimmorálisabb jelensége, – a gyakori változás elégíti ki. Elengedhetetlen és halaszthatatlan törvényhozási reform volna tehát, hogy a cselédközvetítés pártatlan közhatósági intézménnyé váljék.

Kívánatos volna továbbá, hogy a betegség és baleset esetére való kötelező biztosítás, az 1907. évi XIX. t.-cikkben foglalt elvei szerint, a házi cselédekre is kiterjesztesék és általában a munkásvédelem terén a törvényhozási intézmények jól berendezett épületében egységes jogelvek szerint lehetőleg az egész munkásvilág, köztük a házi cselédség is helyet foglalhasson.

Ugyancsak törvényileg volna biztosítandó a megalkotásra váró lakás-törvényben, a házi cselédnek a közegészség és közérkölsiség követelményeinek megfelelő elhelyezése, illetve lakással való ellátása.

A maximális munkaidő megállapítása, a cseléd szolgálatának természetéből kifolyólag lehetetlen, miután a házi teendők végzését legtöbb esetben az időhatárok zárlati közé szorítani nem lehet. Hanem igenis a cseléd éjjeli nyugvásának, életkor valamint évszak szerinti minimális ideje és munkaszünete törvényhozásilag biztosíthatók.

E törvényhozási intézkedésekkel igaz előbbre visszük a cselédrendszert, de a cselédkérdés gazdasági és szociális megoldásának mégis csak az önsegély és társadalmi tevékenység képezi kulcsát.